

تحلیل جایگاه ایران و مسأله‌ی هسته‌ای در تفکر گفتمانی پوتین: عوامل و متغیرهای موجود^۱

مهربد مرادی^۲، جهانبخش مرادی^۳، حسین کریمی فرد^۴، مجید روحی دهنه^۵

چکیده

از زمان ظهور مسأله‌ی هسته‌ای ایران در روابط بین‌الملل، نقش کشور روسیه به واسطه‌ی جهت‌گیری‌های عمدتاً متفاوت آن با کشورهای غربی و همچنین استفاده از شرایط موجود برای دستیابی به منافع خود، بسیار مهم بوده است. از سوی دیگر، جایگاه جمهوری اسلامی ایران در دگرترین‌های سیاست خارجی روسیه و به خصوص در دگرترین اوراسیاگرایی پوتین و پس از سال ۲۰۱۲ نیز، از اهمیت قابل توجهی در سیاست خارجی روسیه برخوردار شده است. در این راستا، در پرتو گفتمان اوراسیاگرایی پوتین، روابط گسترده‌ی ایران و روسیه در زمینه‌های سیاسی، اقتصادی، نظامی و امنیتی و اطلاعاتی و هسته‌ای در سطح دو متحد استراتژیک ارتقا یافته است. بر این اساس، سؤال اصلی که در این پژوهش مطرح می‌شود این است که جایگاه ایران در دگرترین اوراسیاگرایی پوتین چگونه بوده است؟ و مهمترین عوامل و متغیرهای تأثیرگذار در روابط هسته‌ای بین دو کشور چه بوده است؟ یافته‌های این پژوهش که به روش توصیفی - تحلیلی و با رویکردی تاریخی صورت گرفته، نشان می‌دهد که جایگاه ایران در دگرترین اوراسیاگرایی پوتین به نحوی حائز اهمیت هسته‌ای بین دو کشور تأثیرگذار بوده است که نشان دهنده‌ی همگرایی جوامع و نخبگان داخلی بین دو کشور و سیاست خارجی ضد غربی دو کشور و شرایط بین‌المللی کنونی منبث از جنگ روسیه با اوکراین می‌باشد.

واژگان کلیدی: جایگاه ایران، اوراسیاگرایی پوتین، روسیه، مسأله‌ی هسته‌ای، بحران اوکراین.

۱. مقاله برگرفته از رساله دکتری دانشجو مهربد مرادی با عنوان «تأثیر جایگاه روسیه در ساختار قدرت جهانی بر مسأله‌ی هسته‌ای ایران (از ۱۳۷۴ تا ۱۴۰۰)» می‌باشد.

۲. دانشجوی دکتری روابط بین‌الملل، واحد اهواز، دانشگاه آزاد اسلامی، اهواز، ایران

۳. استادیار گروه علوم سیاسی، واحد ایلام، دانشگاه آزاد اسلامی، ایلام، ایران (نویسنده مسئول)

Jmoradi7877@yahoo.com

۴. دانشیار گروه علوم سیاسی، واحد اهواز، دانشگاه آزاد اسلامی، اهواز، ایران

۵. استادیار گروه علوم سیاسی، واحد رشت، دانشگاه آزاد اسلامی، رشت، ایران

مقدمه

مرور تاریخ سیاست خارجی دوره‌های تزاری، شوروی و روسیه پسا شوروی حاکی از آن است که اندیشه‌ی «روسیه به مثابه یک قدرت بزرگ» تأثیری مستمر بر ذهنیت سیاستگذاران خارجی این کشور داشته و در مقاطع مختلف ضعف و قدرت به عنوان یک اصل غیر قابل اغماض مطرح نظر آنها بوده است. تکرار مجدد مفهوم «ولیکادرزاوناست» مترتب بر این که روسیه به عنوان قدرتی بزرگ به دنبال راهی ویژه برای توسعه است و «درژاونیک» به معنای هواداران ملی‌گرای «قدرت بزرگ» روسیه در ادبیات سیاسی این کشور مویدی بر این مدعاست. بر این اساس، اندیشه‌ی «قدرت بزرگ» را در سطحی گسترده می‌توان اساس خودفهمی ملی روسیه دانست که افزون بر نخبگان بر اندیشه سیاسی مردم این کشور نیز تأثیر زیادی داشته است (Shevtsova, 2007: 892). این اندیشه طی سال‌های بعد در قالب‌های مختلف مثل: یک «قدرت بزرگ اوراسیایی» و یکی از «مراکز عمده دنیای معاصر» در اسناد سیاست خارجی، نظامی و امنیتی روسیه مورد تأکید قرار گرفته است (نوری، ۱۳۸۹: ۱۳۴)؛ (Noori, 2010: 134).

اوراسیا به عنوان بزرگترین بخش سرزمینی جهان همواره دارای اهمیت ژئوپلیتیکی بوده است (داداندیش، ۱۳۸۶: ۷۹)؛ (Dadandish, 2007: 79). به بیان الکساندر گلیویچ دوگین: در جهان دوقطبی معاصر، قطب اوراسیا می‌تواند به عنوان برهم‌زننده‌ی این جریان دوقطبی عمل کند و جهانی چند قطبی را شکل دهد. این مفهوم صرفاً جغرافیایی نیست. پوتین با طرح اوراسیا در اصل مفهومی جدید را پی نیفکند؛ بلکه صبغه‌ی تاریخی آن را تقویت کرده است. سیاست خارجی روسیه با تأثیر از ابعاد هویتی رویکرد اوراسیاگرایی، به سمت به دست آوردن نقش‌هایی مانند قدرت بزرگ جهانی، ابرقدرت منطقه‌ای، ابرقدرت هسته‌ای و همچنین ابرقدرت انرژی حرکت کرده است (هادیان و زرگری، ۱۳۹۷: ۲۵۹)؛ (Hadian and Zargari, 2018: 259). از منظر اوراسیاگرایان، ایران متحدی ثابت برای روسیه و نه برگی برای چانه‌زنی در روابط روسیه با غرب است (رستمی، ۱۳۹۵: ۲۰۶)؛ (Rostami, 2016: 206). در این راستا، سؤال اصلی که در این پژوهش مطرح می‌شود این است که جایگاه ایران در دکترین اوراسیاگرایی پوتین چگونه بوده

است؟ و مهمترین متغیرهای تأثیرگذار در روابط هسته‌ای بین دو کشور چه بوده است؟ یافته‌های این پژوهش که به روش توصیفی - تحلیلی و با رویکردی تاریخی صورت گرفته، نشان می‌دهد که جایگاه ایران در دکترین اوراسیاگرایی پوتین به نحوی حائز اهمیت است که بدون ایران، دکترین مذکور با مشکل جدی مواجه خواهد شد و متغیرهای عدیده‌ای بر روابط روز افزون هسته‌ای بین دو کشور تأثیرگذار بوده است که نشان دهنده‌ی همگرایی جوامع و نخبگان داخلی بین دو کشور و سیاست خارجی ضد غربی دو کشور و شرایط بین‌المللی کنونی برخاسته از جنگ روسیه با اوکراین می‌باشد.

۱. چارچوب نظری و مفهومی بحث

۱-۱. دکترین اوراسیاگرایی پوتین

با روی کار آمدن پوتین در سال ۲۰۰۰ و سیاست‌های عملگرایانه وی در عرصه‌ی سیاست خارجی و با سامان دادن به عرصه‌ی داخلی، تحولاتی اساسی در روابط این کشور با سایر قدرت‌های بزرگ روی داد. بررسی تاریخی روابط روسیه با ایران از منظر نخبگان روسی نشان می‌دهد که ایران همواره به عنوان یک فرصت و تهدید در سیاست خارجی روسیه تلقی شده است و این مسأله تحت تأثیر رقابت‌های روسیه و قدرت‌های دیگر مثل بریتانیا و سپس امریکا در ایران، موقعیت همجواری و همسایگی، پیشینه‌ی تاریخی، فرهنگی و هویتی مشترک ایران و برخی مناطق روسیه، رقابت دو کشور در بازارهای انرژی؛ تمایل دو کشور برای گسترش نفوذ منطقه‌ای و... قرار داشته است.

از نگاهی دیگر، محوریت پوتین در این دکترین، باعث شکل‌گیری مفهومی به نام پوتینیسم در روابط بین‌الملل شده است که این نوع نگاه، به دنبال رویکرد تقابل‌جویانه و تجدیدنظرطلبانه‌ی خود برای تلافی تحقیر ناشی از پایان جنگ سرد است و اوج آن را می‌توان در الحاق کریمه به روسیه دید. به علاوه، پوتین تلاش می‌کند با برجسته کردن نقاط ضعف غرب، از توجه به مشکلات داخلی پرهیز کند. پوتین طرحی برای اتحادیه‌ی اوراسیایی ارائه کرده است اما پیشرفت چین در امور بین‌الملل مانع این طرح شد (اعتماد آنلاین، ۲۴ فروردین ۱۳۹۹)؛ (Etemad

(Online, April 12, 2020). در دوران اخیر حکومت پوتین، روسیه به دخالت در انتخابات ریاست جمهوری آمریکا، دستکاری رفراندوم برگزیت در بریتانیا و همچنین مداخله در انتخابات ریاست جمهوری در فرانسه شد و ادعا گردید روسیه از تمام زیرساخت‌های شبکه‌های اجتماعی ممکن برای تأثیر بر نتیجه انتخابات آمریکا بهره گرفته است (روزنامه توسعه ایرانی، ۲۴ فروردین ۱۳۹۹)؛ (Iranian Development Newspaper, April 12, 2020).

۲-۱. جایگاه ایران در دکترین اوراسیاگرایی پوتین

از دیدگاه تئورسین اوراسیاگرایان یعنی دوگین، ایران به عنوان قدرت قاره‌ای پدیدار شده که می‌تواند با تفاوت بسیار بیشتری از دیگر کشورهای مسلمان در منطقه‌ای که برخی از آنها مانند ترکیه و عربستان سعودی فقط به ابزار دست آمریکایی‌ها بدل شده‌اند؛ به طور کامل دنباله‌رو سنت قاره‌ای روسیه باشد. دوگین از این چشم‌انداز، انقلاب ۱۹۶۹ ایران را تحسین کرد که توانسته کشور را به سنت‌های خود بارگرداند. اتحاد با ایران به مثابه یک نیروی تقویت‌کننده اصلی برای آینده است (حسینی و ابوالحسنی، ۱۳۹۵: ۲۰-۱۹)؛ (Hosseini and Abolhasani, 2016: 19-20).

در سند تدبیر سیاست خارجی روسیه که در ۳۱ مارس ۲۰۲۳ از سوی رئیس‌جمهور این کشور تصویب و انتشار یافته، تلاش شده است که مفهوم جدید سیاست خارجی روسیه با واقعیت‌های مدرن مطابقت داده شود و از آن به عنوان دکترین جدید سیاست خارجی نام برده شده است. در این سند بر توسعه همکاری‌های همه‌جانبه و قابل اعتماد با جمهوری اسلامی ایران به عنوان گروه نخست تأکید شده است. روس‌ها چهار سند راهبردی و ملی دارند: ۱- سند تدبیر سیاست خارجی ۲- آیین نظامی روسیه ۳- راهبرد امنیت ملی روسیه ۴- آیین دریایی روسیه که ترکیب آنها چشم‌انداز بهتر و دقیق‌تری از روسیه و آینده به ما خواهد داد. اما سند تدبیر سیاست خارجی روسیه نیز دارای ابعاد و اهمیت زیادی است (ایرنا، ۶ خرداد ۱۴۰۲)؛ (IRNA, May 27, 2023). بر اساس سند جدید سیاست خارجی، روسیه در نظر دارد بر توسعه همکاری با ایران، ترکیه، عربستان سعودی، مصر و همچنین سوریه تمرکز کند (یورونیوز، ۱۱ فروردین ۱۴۰۲)؛ (Euronews, March 31, 2023). جهت‌گیری‌های نوین منطقه‌ای و حذف غرب از روابط خارجی روسیه و

سند جدید متأثر از جنگ اوکراین، تقابل غرب و نیاز روسیه به همکاری دولت‌های مستقل جهان است (سند تدبیر سیاست خارجی روسیه در ۲۰۲۳، مشاهده شده در: ۱۴ فروردین ۱۴۰۲)؛ (Russian foreign policy planning document in 2023, April 3, 2023).

۲. متغیرهای مؤثر بر ارتقای جایگاه ایران در دکترین اوراسیاگرایی پوتین

مهمترین متغیرهای مؤثر بر ارتقای جایگاه ایران را می‌توان به شرح ذیل برشمرد:

۱- موقعیت ایران در نظم‌سازی و نهادگرایی سیاسی روسی در اوراسیا: در نسخه‌ی ۲۰۰۸ سند موسوم به مفهوم سیاست خارجی روسیه از این کشور به عنوان یکی از مراکز اثرگذار در جهان نوین یاد شده است (دیوسالار، ۱۳۸۹: ۶۳)؛ (Divsalar, 2010: 63). چنین برداشتی از نقش روسیه در پهنه‌ی جهانی از هنگام فروپاشی شوروی به این سو و به ویژه در دوران زمامداری پوتین و گذر از آشفتگی‌های سیاسی و اجتماعی ناشی از بحران پسا فروپاشی شوروی به این سو همواره بخش ثابت در موضع‌گیری‌ها و اظهارات رسمی و غیر رسمی مقامات روسی بوده است. در واقع قدرت بزرگ‌گرایی با پوشاندن یک قدرت بزرگ جهانی بر پیکره‌ی روسیه امروزی، یگانه فلسفه‌ی ناظر بر سیاست خارجی روسیه در دوره‌ی پسا شوروی بوده که روز به روز به اهمیت آن افزوده شده است. تا جایی که به روشنی بازتاب این فلسفه را در تمام لایه‌های سیاست خارجی عصر پوتین می‌توان نظاره نمود. با این حال، دستگاه رهبری و سیاستگذاری روسیه بازایی جایگاه قدرت بزرگ را از مسیر تقابل و رویارویی؛ بلکه از طریق تعامل و همکاری با دیگر قدرت‌های جهانی و از گذر اقدام در چارچوب ساختار موجود نظام بین‌الملل دریافت (نوری، ۱۳۸۹: ۱۸)؛ (Nouri, 2010: 18). بنابراین روسیه در درون و برون شوروی سابق، سعی در نهادسازی مستقل و مشترک در راستای احیای قدرت خود در نظام بین‌الملل را داشته است. چنانچه شکل‌گیری اتحادیه اوراسیایی نمونه اول و سازمان شانگ‌های نمونه دوم در نظم‌سازی و نهادسازی روسی بوده است. در این شرایط، ایران به عنوان یک قدرت منطقه‌ای تأثیرگذار، جایگاه خاصی را در دکترین اوراسیاگرایی پوتین به دست آورده است. لزوم توجه به اوراسیاگرایی، ایران و روسیه را از نظر قطب‌بندی در نظام بین‌الملل به هم نزدیک می‌کند. اوراسیا به مثابه کانونی از مکان‌های اصلی

قدرت در نظام در حال شکل گیری است. این نگاه به قطب بندی در نظام بین الملل را باید با عنصر دیگری به نهادهای قدرت در کنار هم قرار داد. دیدگاه روسیه نسبت به همکاری ایران، در مجموع قابل توجه و سمت و سوی مثبتی دارد. هرچند که با توجه به منطق قدرت و سیاست های عملگرایانه روسی با قاطعیت نمی توان گفت که روسیه، مُصرانه در پیوستن ایران به نهادها تلاش می کند. با این وجود، دیدگاه روسی نسبت به حضور ایران در نظم سازی و نهادسازی روسیه در اوراسیا و شرق آسیا تحت تأثیر دکترین اوراسیاگرایی پوتین و تحولات خاورمیانه پس از بیداری اسلامی (بهار عربی) در اواخر سال ۲۰۱۰ میلادی، نسبت به گذشته بهبود یافته است. در سال ۱۳۹۷ آقای دکتر علی اکبر ولایتی به عنوان نماینده ایران با ولادیمیر پوتین، رئیس جمهور روسیه دیدار کرده بود از امضای توافق تجارت آزاد ایران و کشورهای اوراسیا خبر داد. عضویت ایران در سال ۱۴۰۰ در شانگهای مورد توافق قرار گرفته است. ایران پیش تر عضو ناظر پیمان شانگهای بود. روسیه با مداخله در سوریه و ائتلاف با ایران و عراق، موقعیت خود را به عنوان قدرت بزرگ در منطقه خاورمیانه و روابط بین الملل تقویت بخشیده و به بازیگر اصلی در تحولات این منطقه تبدیل شده است (کولایی و سلطانی نژاد، ۱۳۹۵: ۱۲۲)؛ (Kolaei and Soltaninejad, 2016: 122).

۲- پتانسیل های ایران برای مقابله با اهداف هژمونیک امریکا: این مسأله در کنار خاستگاه های مختلف دو کشور در گفتمان قدرت در نظام بین الملل، تحت تأثیر اشتراکات آنان در قبال قطب بندی قدرت در جهان است که مخرج مشترک آنها مخالفت با نظام تک قطبی و تک محوری می باشد (محمدی و جاودانی مقدم، ۱۳۹۸: ۱۱)؛ (Mohammadi and Javadani Moghadam, 2019: 11) است که توان مقابله با تنش های تهاجمی غرب بویژه امریکا برای گسترش حضور و نفوذ در حوزه های جغرافیایی مختلف از جمله در مرزهای خود را ندارد. به همین دلیل تلاش می کند تا با به کارگیری راهکارهای مختلف در حد امکان، نفوذ غرب در مجاورت خود را مدیریت و محدود کرده و حداکثر منافع را در این کنش ها و واکنش ها برای خود حفظ نماید. در این چارچوب، روسیه با درک پتانسیل ایران برای مهار نفوذ منطقه ای امریکا در منطقه، ایران را کشوری می داند که توسعه ی روابط با آن می تواند منافع گوناگونی برایش داشته باشد. تحولات

خاورمیانه پس از بیداری اسلامی (بهار عربی) و ناکامی سیاست مداخلات روسیه با غرب در لیبی و بویژه تشدید قدرت‌یابی داعش در عراق و سوریه سبب شد تا روسیه در راستای منافع ملی خود، به تقویت همکاری‌های نظامی با ایران و حضور گسترده‌تر و سیاست خارجی تهاجمی‌تر در سوریه در سال ۲۰۱۵ متمایل گردد. این اولین لشکرکشی روسیه پس از شوروی، به خارج از حوزه منافع ممتاز خود بوده که باعث تغییر معادلات در بحران سوریه شد (ذوالفقاری و حاجی یوسفی، ۱۳۹۶)؛ (Zulfaghari and Haji Yousefi, 2017). علاوه بر این، موافقتنامه‌ی همکاری‌های نظامی بین ایران و روسیه در سال ۲۰۱۵، چارچوب همکاری‌های نظامی دو کشور مشخص و از آن پس از اقدامات مهمی در روابط دفاعی-نظامی دو جانبه صورت گرفته که یکی از آنها تحویل سامانه‌های موشکی اس ۳۰۰ به ایران بود. تحویل سامانه‌های موشکی اس ۳۰۰ به ایران در واقع نشانه اعتماد متقابل دو کشور در عرصه همکاری‌های دفاعی بوده و نشان داد که روسیه با درک پتانسیل ایران در تقابل با هژمونیک‌گرایی آمریکا در منطقه، به تقویت همکاری‌های محدود در سوریه بسنده نکرده و درصدد گسترش روابط در حوزه مسائل منطقه‌ای و بین‌المللی است (سنایی، ۱۳۹۸)؛ (Sanaei, 2019). روابط امنیتی ایران و روسیه، اکنون به مراتب فراتر از همکاری نظامی در سوریه است و دامنه وسیعی از همکاری‌های اطلاعاتی و تسلیحاتی تا هماهنگ‌سازی سیاست‌های امنیت منطقه‌ای را در بر می‌گیرد. همگرایی امنیتی، موتور پیشران روابط ایران و روسیه از سال ۲۰۱۴ تاکنون بوده است.

۳- ادراک مشترک از تهدیدات نوین امنیتی به مثابه عامل همگرا در پرتو دکترین اوراسیاگرایی پوتین: تهدیدات مشترک سیاسی، اقتصادی و امنیتی دو کشور در سال‌های اخیر، زمینه فهم امنیتی مشترک میان ایران و روسیه را به وجود آورده است. گسترش جریان‌های سلفی و تروریستی در قالب بازیگران غیر دولتی جدید از این دست موارد هستند. اقدام مشترک دو کشور در بحران سوریه به عنوان نقطه عطف همکاری مشترک آنان برای مقابله با تهدیدات مشترک امنیتی بوجود آمده است چنانچه حتی در جدیدترین سند سیاست خارجی روسیه یادآوری شده است که روسیه سیاست توسعه‌ی همه‌جانبه‌ی همکاری با ایران را پیگیری می‌کند و یا بر تعامل با

کشورهای ساحلی دریای خزر بر ضرورت تکمیل سازوکارهای همکاری پنج کشور بر اساس اجماع و تصمیم جمعی اشاره می‌کند (کریمی، ۱۳۹۷: ۹۳)؛ (Karami, 2018: 93). تحلیل‌گران روس، نزدیکی با ایران را سبب افزایش هزینه‌های امنیتی غرب و به نفع خود تلقی می‌کنند. به نظر آنها هر چه روسیه به کشورهای ضد غربی و اصولگرا نزدیک شود، غرب ناچار به تخصیص هزینه‌های بیشتری برای تأمین بازدارندگی از جنوب خواهد شد (کولایی، ۱۳۸۳: ۱۰۴)؛ (Kolaei, 2004: 104).

ایران در رویکرد اوراسیاگرایی دارای نقشی راهبردی-نظامی به صورت همزمان در شرق نزدیک، قفقاز، آسیای مرکزی، خاورمیانه و دولت‌های حوزه دریای خزر است. همه‌ی کشورهای این منطقه دارای اشتراکاتی با ایران هستند. به همین خاطر، حل مشکلات منطقه، چه در بعد داخلی و چه در بعد خارجی ارتباط نزدیکی با ایران پیدا می‌کند. از جمله این مشکلات می‌توان به مسائل هویتی، مذهبی، نظامی، اقتصادی، مهاجرت، اثرات منفی تجارت مواد مخدر، تروریسم و جدایی طلبی اشاره کرد. این موضوعات به همراه تاریخ کهن ایران در منطقه که بالغ بر هزاران سال ارزیابی می‌شود این امکان را به جمهوری اسلامی ایران می‌دهد که بازیگر با نفوذی در تضمین نظام امنیت در منطقه باشد (کوچک‌زاده و دیگران، ۱۳۹۸: ۲۵۴)؛ (Kuchakzadeh et al., 2019: 254).

۴- همکاری با ایران به عنوان هژمون منطقه‌ای: افزایش موقعیت ایران در معادلات قدرت در منطقه به ظهور ایران به عنوان هژمون منطقه‌ای در غرب آسیا باز می‌گردد. نفوذ منطقه‌ای ایران در عراق و سوریه و لبنان و فلسطین و یمن به روسیه نشان داد که ایران دارای موقعیت ممتازی در منطقه‌ی غرب آسیاست. همکاری ایران و روسیه در سوریه به عنوان یک مدل جدید تعریف شد و در این مدل روسیه موفق بوده است. این تحرکات نشان می‌دهد روسیه به یک نقطه رسیده یا می‌رسد که می‌تواند یک نظم و مدل همکاری جدیدی را با جمهوری اسلامی ایران و سایر کشورها تعریف کند و علاوه بر این که می‌تواند از آن حالت فشار آمریکا و غرب بکاهد می‌تواند با همکاری‌های اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و نظامی قدرتمندتر از قبل شود. به نظر می‌رسد در

حال حاضر پوتین این مدل را در پیش گرفته و با آن حرکت می‌کند (فولادی و دیگران، ۱۳۹۸: ۱۹۲)؛ (Foladi et al., 2019: 192).

۵- همکاری‌های مهم راهبردی با ایران مانند کریدور شمال-جنوب که دسترسی روسیه را به خلیج فارس و از طریق آن به شبه قاره هند میسر می‌سازد: از مزایای حمل کالا از این کریدور، کاهش هزینه‌های حمل و نقل بنادر و گمرک، کاهش مدت زمان ماندگاری کانتینرها، سرعت در تحویل کالا، تسریع در عملیات بانکی و افزایش اعتبار تجاری است.

۶- عرصه‌ی ژئوپلیتیک: سیاستمداران روسیه از ایران به عنوان یک متحد ژئوپلیتیک مهم نام می‌برند.

۷- عامل جغرافیا: با وجود جدایی حاصل از پیدایی جمهوری‌های جدید، دو کشور ایران و روسیه به عنوان همسایگان آبی در منطقه آسیای مرکزی و قفقاز دارای مجموعه‌ای از منافع هستند. پیامدهای تحولات این منطقه برای امنیت دو کشور، همچنان امنیت ملی ایران و روسیه را مرتبط با یکدیگر حفظ کرده و به ویژه به جایگاه جمهوری اسلامی ایران در سیاست خارجی روسیه اهمیت خاصی بخشیده است (کرمی، ۱۳۸۸: ۶۶)؛ (Karami, 2009: 66).

۸- جلب حمایت ایران از سیاست‌های روسیه و یا حداقل عدم مخالفت‌های ایران با سیاست‌های آن کشور در منطقه، به ویژه در آسیای مرکزی و قفقاز: این امر در قفقاز شمالی و چینستان از اهمیت خاصی برای روسیه برخوردار است (قهرمانپور، ۱۳۸۷: ۲۶۵)؛ (Ghaharmanpour, 2018: 265). بر خلاف بسیاری از کشورهای اسلامی، عملیات روسیه در این مناطق را محکوم نکرده و این مناقشات را به عنوان جنگ بین روسیه مسیحی و چین اسلامی تلقی نکرده است (زادوخین، ۱۳۸۴: ۲۹۱)؛ (Zadokhin, 2015: 291).

۹- دفاع از مسکو در مقابل قطعنامه‌های خصمانه سازمان کنفرانس اسلامی و موافقت با مواضع روسیه در مورد افغانستان و عراق در سازمان ملل متحد (ارلف و وینیکوف، ۱۳۸۴: ۲۳۴).

۱۰- منافع روسیه در فروش تسلیحات به ایران: مهمترین کالاهای نظامی که ایران از روسیه وارد می‌کند می‌توان به موارد زیر اشاره نمود: زیردریایی الکتریکی دیزلی نوع کیلو، هواپیماهای

جنگی میگ و سوخو و هواپیمای شناسایی هوایی و جنگ الکتریکی ایلشین، بالگردهای ام آی ۱۷، تانک تی ۷۲ و تی ۹۰، انواع موشک انداز و توپ های دوربرد و موشک های سام و ایگلا و آموزش دانشجویان ایرانی در مراکز نظامی و فنی روسیه (کرمی، ۱۳۸۸: ۱۵۴)؛ (Karami, 2009: 154). و تحویل سامانه موشکی اس ۳۰۰ که با روی کار آمدن پوتین در ۲۴ فروردین ۱۳۹۵ وارد ایران شد از جمله ی این منافع هستند (Katz, 2016: 3).

۱۱- حمایت روسها از ایران در شورای امنیت سازمان ملل متحد: پس از برجام، در واکنش به آزمایش های موشکی ایران، رژیم صهیونیستی و ایالات متحده آمریکا ابراز نگرانی کردند و آن را ناقض قطعنامه ۲۲۳۱ شورای امنیت مطرح کردند. در پی این اظهارات، آمریکا درخواست نشست فوق العاده شورای امنیت سازمان ملل را مطرح کرد. اما روسیه اعلام کرد که آزمایش های موشکی ایران، قطعنامه سازمان ملل را نقض نمی کند. از طرف دیگر، دیپلمات ها و مقامات روس از جمله لاوروف، واکنش ها به برنامه موشکی ایران را صرفاً سیاسی و با هدف انحراف افکار عمومی جهان عنوان کردند (Katz, 2012: 54-57).

۳. اهداف روس ها از همکاری با ایران

از مهمترین اهدافی که روس ها از همکاری با ایران دنبال می کنند، می توان به موارد زیر اشاره داشت:

- ۱- همکاری هسته ای با ایران، باعث افزایش قدرت چانه زنی روسیه در مقابل آمریکا می شود و این کشور بارها از این کارت برنده استفاده کرده است.
- ۲- روس ها طرفدار حفظ وضع موجود و نظام چند قطبی هستند و با هرگونه یکجانبه گرایی از جانب آمریکا مخالفند و با ایران در این زمینه دغدغه های مشترکی دارند. بنابراین از سیاست های ضد امریکایی ایران برای مقابله با یکجانبه گرایی امریکا در منطقه و در مسائل جهانی استفاده می نمایند.
- ۳- ایران بازار خوبی برای فروش فناوری صلح آمیز هسته ای و تسلیحات روسی می باشد.
- ۴- روس ها با مشکلات اقتصادی و کمبود منابع ارزی مواجه اند و همکاری هسته ای با ایران معامله پر سودی برای روس ها می باشد.

- ۵- امروزه یک نوع خیزش هسته‌ای در اکثر کشورهای جهان سوم به وجود آمده و اکثر کشورها خواهان دستیابی به فناوری هسته‌ای و نیروگاه‌های هسته‌ای هستند و همکاری با ایران می‌تواند مدل خوبی از تجارت هسته‌ای روس‌ها، برای سایر کشورها ارائه دهد.
- ۶- همکاری روس‌ها با ایران به عنوان کشوری قدرتمند در سطح منطقه و با نفوذ در دنیای اسلام و کشورهای مسلمان، باعث ارتقای جایگاه روسیه در منطقه حساس و مهم خاورمیانه می‌گردد و این ارتقاء جایگاه موجب گسترش حیطه نفوذ روسیه به منطقه انرژی خیز خاورمیانه به عنوان قلب تپنده جهان صنعتی خواهد شد.
- ۷- پرونده هسته‌ای ایران برای روسیه موضوع مهمی است که از طریق آن روسیه سعی می‌کند تا هم از غرب و هم از ایران امتیازهایی بگیرد.
- ۸- روس‌ها درصدد بازیابی قدرت و جایگاه گذشته خود در نظام بین‌الملل هستند و با همکاری هسته‌ای با ایران و بین‌المللی شدن مسئله ایران، روس‌ها خود را در سطح جهانی و در مدیریت مسائل بین‌المللی بیشتر مطرح می‌کنند.
- ۹- حفظ و توسعه روابط با تهران می‌تواند منافع روسیه در خاورمیانه و حتی مناطق حاشیه دریای خزر را که بیش از آنکه با روسیه احساس نزدیکی کنند، به دلیل اشتراکات فرهنگی و تاریخی فراوان حوزه نفوذ ایران محسوب می‌شوند تامین کند. بنابراین، با بهره‌گیری از پتانسیل و نفوذ ایران برای حل بحران‌های احتمالی در آسیای مرکزی و قفقاز و همچنین مناطق مسلمان‌نشین جنوبی خود استفاده نماید.
- ۱۰- روسیه همانند کره شمالی سعی دارد که فن آوری هسته‌ای در ایران فراگیر و بومی نشود.
- ۱۱- روسیه از دستیابی ایران به تسلیحات هسته‌ای می‌تواند سود ببرد چرا که این امر موجب تقویت فعالیت‌های هسته‌ای در عربستان و مصر خواهد شد و در نتیجه خاورمیانه بی‌ثبات شده، قیمت‌های نفت افزایش خواهد یافت و این به سود روسیه است که صادرکننده نفت نیز هست.
- ۱۲- جلوگیری از هرگونه حمله نظامی و تغییر رژیم در تهران با کشاندن مناقشه هسته‌ای از فاز نظامی به فاز تحریم‌ها و دیپلماسی.

- ۱۳- ایجاد مانع بر سر راه ایجاد خطوط انرژی جدید مثل خط لوله ناباکو و ...
- ۱۴- جلوگیری از کاهش وابستگی اتحادیه اروپا به انرژی روسیه
- ۱۵- وجود منابع نفت و دیگر مواد معدنی مفید در منطقه (سنایی و کرمی، ۱۳۸۷: ۵۰)؛
(Senai and Kerami, 2008: 50).
- ۱۶- مقابله با تحریم ها: دو کشور روسیه و ایران مورد تحریم کشورهای غربی و آمریکا قرار گرفته‌اند. بنابراین، می‌توانند در دور زدن تحریم ها و کاهش کارکرد تحریم‌ها به یکدیگر کمک نمایند.
- ۱۷- تخصیص اعتبارات و وام چندمیلیاردی روسیه به ایران (فولادی و دیگران، ۱۳۹۸: ۲۰۹)؛
(Foladi et al., 2019: 209).
- ۱۸- نزدیکی به ایران برای نفوذ در خاورمیانه، خلیج فارس و کشورهای اسلامی (رضازاده، ۱۳۸۵: ۸)؛
(Rezazadeh, 2006: 8).
- ۱۹- همکاری‌های فرهنگی بین دو کشور: از جمله ایجاد و تأسیس و تقویت ده‌ها مرکز زبان‌شناسی و ایران‌شناسی در روسیه، تسهیلات کنسولی برای جهانگردان و توریست‌ها، همکاری دانشگاه‌ها و رسانه‌های بین دو کشور (صفری، ۱۳۸۴: ۱۵۶)؛
(Safari, 2015: 156).

۴. متغیرهای تأثیرگذار بر روابط هسته‌ای ایران و روسیه

- ۱- همکاری هسته‌ای با ایران برای کسب منافع سرشار اقتصادی و مطرح شدن جایگاه روسیه در سیاست بین‌المللی: روس‌ها درصدد بازیابی قدرت و جایگاه گذشته خود در نظام بین‌الملل هستند و با همکاری هسته‌ای با ایران و بین‌المللی شدن مسئله هسته‌ای ایران، روس‌ها خود را در سطح جهانی و در مدیریت مسائل بین‌المللی بیشتر مطرح می‌نمایند.
- ۲- استفاده از ایران به عنوان یک اهرم و ابزار مهم چانه‌زنی راهبردی در دیپلماسی عمل‌گرایی روسیه در قبال آمریکا و غرب (قهرمانپور، ۱۳۸۷: ۲۶۷)؛
(Ghaharmanpour, 2018: 267).
- روسیه در قبال پرونده هسته‌ای ایران نیز تلاش کرد از تقابل‌های بی‌حاصل با آمریکا اجتناب کند. مسکو عملاً با مهارت دیپلماتیک خود، منافع روسیه در تهران و واشنگتن را حفظ کرد. مسکو با

کاربست سیاستی دوگانه از یک سو با تأکید بر این که در کلیت عدم برخورداری ایران از سلاح هسته‌ای با واشنگتن همراه است، در زمینه‌های مختلف از آمریکا امتیاز گرفت و از سوی دیگر با تأکید بر مذاکره با تهران، همکاری‌های اقتصادی، سیاسی و نظامی و به تبع آن بهره‌های خود از ایران را نیز حفظ نمود.

۳- بهره‌گیری از تقاضاهای ایران جهت دستیابی به فناوری‌های پیشرفته با توجه به تحریم‌های امریکا و به طور کلی غرب

۴- امروزه یک نوع خیزش هسته‌ای در اکثر کشورهای جهان سوم به وجود آمده و اکثر کشورها خواهان دستیابی به فناوری هسته‌ای و نیروگاه‌های هسته‌ای هستند و همکاری با ایران می‌تواند مدل خوبی از تجارت هسته‌ای روس‌ها برای سایر کشورها ارائه دهد.

۵- روسیه همانند کره شمالی سعی دارد که فن‌آوری هسته‌ای در ایران فراگیر و بومی نشود (غریاق زندی، ۱۳۸۶: ۲۲۵)؛ (Gharayagh Zandi, 2007: 225).

۶- روسیه از دستیابی ایران به تسلیحات هسته‌ای می‌تواند سود ببرد، چرا که این امر موجب تقویت فعالیت‌های هسته‌ای در عربستان و مصر خواهد شد و در نتیجه خاورمیانه بی‌ثبات شده، قیمت‌های نفت افزایش خواهد یافت و این به سود روسیه است که صادرکننده نفت نیز هست (پرکویچ، ۱۳۸۷: ۱۸۲)؛ (پرکویچ، ۱۳۸۷: ۱۸۲)؛ (Perkovich, 2008: 182).

۷- از دیدگاه روسیه، بازار هسته‌ای ایران، صحنه یک رقابت استراتژیک است و روسیه نمی‌تواند به راحتی آن را واگذار نماید. از سوی دیگر، روسیه همیشه درگیر رقابت شدید با غرب است و به همین دلیل، هیچ وقت ایران را به طور کامل از دست نمی‌دهد (جعفری و میر جلالی، ۱۳۸۹: ۱۳)؛ (Jaafari and Mir Jalali, 2010: 13). تحلیل مواضع اقتصادی روسیه بر همکاری هسته‌ای با ایران و بررسی مبادلات بازرگانی با روسیه نشان می‌دهد که روسیه از سال ۱۳۷۹ به عنوان شریک تجاری، وارداتی ایران، جایگاه خود را تثبیت کرده است (بالسینی و آذری، ۱۳۸۷: ۴۷-۵۰)؛ (Balsini and Azari, 2008: 50-47).

آمار دقیق سرمایه روسیه از برنامه هسته‌ای محرمانه است، اما برآوردهای غیر دقیق حدود ۸۰۰ تا

یک میلیارد دلار را نشان می‌دهد و این مبلغ توانست کمک زیادی را به صنعت هسته‌ای روسیه و سایر بخش‌های آن که به واسطه تجزیه شوروی و هرج و مرج اقتصادی که در اوایل دهه ۹۰ تحت تأثیر شدید قرار گرفته بود، بنماید. از این جهت، روسیه به سرمایه ایران نیاز شدید دارد (گلشن پژوه، ۱۳۸۴: ۲۲۸)؛ (Golshan Pajoh, 2005: 228).

روسیه با اتخاذ رویکردی عملگرایانه، به توسعه روابط اقتصادی و تجاری سودمند دوجانبه و تقویت مواضع خود در بازار هسته‌ای ایران اهتمام ورزیده و سود کلانی را نیز از این روابط کسب کرده است (مرادی، ۱۳۸۵)؛ (Moradi, 2006). روسیه سهم بسزایی در روند پرونده هسته‌ای ایران داشته و در محدوده منافع خود از ایران دفاع کرده و بیشترین مشارکت را در برنامه هسته‌ای، ساخت نیروگاه و در روند پیگیری آن داشته است. به طوری که هر چند به صورت مبهم، ولی در میان کشورهای بزرگ، امید اول ایران محسوب می‌شود (مقدم فر، ۱۳۸۸)؛ (Moghadamfar, 2009). فرضیه عمده به ویژه در میان افکار عمومی و تحلیلگران ایرانی این است که روسیه در تعامل و تقابل خود با آمریکا به ایران نگاه ابزاری دارد و از تنش موجود میان ایران و غرب به نفع خود بهره برداری می‌کند (شوری، ۱۳۸۸: ۶۰-۶۹)؛ (Shuri, 1388: 60-69).

۸- ساختار زیر بنایی شوروی سابق و سیستم دفاعی و یا اطلاعاتی با تغییر نام باقی مانده است (هارتمن، ۱۳۹۰: ۱۲۵)؛ (Hartman, 2011: 125). دستگاه اطلاعاتی این کشور به نام اداره امنیت دولت فدرال در بین ۹ سازمان برتر جاسوسی دنیا قرار دارد. دستگاه اطلاعاتی روسیه نقش عمده‌ای در شکار علیرضا اکبری جاسوس انگلستان ایفا نمود و از این طریق توانست از نشت بیشتر اطلاعات هسته‌ای و... ایران جلوگیری نماید. علیرضا اکبری، معاون سابق وزیر دفاع و مشاور شورای عالی امنیت ملی، جاسوس انگلیس بود. ایران با کمک روسیه توانست این موضوع را کشف کند. ایران پس از ۱۵ سال، یعنی در سال ۲۰۱۹ میلادی به کمک مقامات اطلاعاتی روسیه، متوجه نقش پنهان کاری اکبری در درز اطلاعات می‌شود و اینکه جاسوسی که وجود سایت هسته‌ای زیر زمینی مخفی ایران در دل کوه‌های اطراف تهران (سایت فردو) را افشا کرده آقای اکبری بوده است. علیرضا اکبری شهروند ۶۲ ساله ایرانی-بریتانیایی بود که در دی ماه ۱۴۰۱ به

اتهام جاسوسی و به حکم دادگاه انقلاب اعدام شد. اگر چه او و خانواده اش در جریان هر دو بازداشت که در سال‌های ۱۳۸۷ و ۱۳۹۸ روی داد همه اتهامات را رد کرده بودند. او اطلاعات ارزشمندی در مورد برنامه‌های هسته‌ای و نظامی ایران در اختیار بریتانیا گذاشته بود. اطلاعات اکبری در رفع هرگونه تردید دولت‌های غربی نسبت به قصد ایران در دستیابی به سلاح‌های هسته‌ای نقش حیاتی داشتند. علیرضا اکبری، افشای اسرار هسته‌ای ایران به مقامات اطلاعاتی بریتانیا را از سال ۲۰۰۴ آغاز کرده بود. او جای مهر روی پیشانی‌اش نقش بسته بود او در نوشته‌ها، سخنرانی‌ها و مصاحبه‌هایش؛ دیدگاه‌های سیاسی افراطی و آتشین خود را ابراز می‌کرد و ظاهر مذهبی، متعصب و تندروی سیاسی، از فرماندهان ارشد سپاه پاسداران و همچنین فعالیت‌های گسترده اش در نهادهای نظامی ایران از جمله مسئولیتش در اجرای قطعنامه ۵۹۸ شورای امنیت در پایان جنگ ایران و عراق باعث شد تا حتی پس از خروج از ایران و اقامت در بریتانیا نیز همچنان فردی معتمد برای جمهوری اسلامی ایران باشد. ارتباط نزدیک اکبری با سفارتخانه‌های کلیدی غربی در تهران در سال ۲۰۰۴ میلادی با اطلاع مقامات تهران ممکن شده بود. در پی افزایش شک رژیم صهیونیستی و غرب به تلاش مخفیانه ایران برای دستیابی به سلاح هسته‌ای، علیرضا اکبری از سوی جمهوری اسلامی مأمور شده بود که با سفارتخانه‌های کلیدی در تهران ارتباط برقرار و آنها را متقاعد کند که برنامه هسته‌ای ایران صلح‌آمیز است و به همین دلیل نیز او پیوسته با سفرای بریتانیا، چین، فرانسه، آلمان و روسیه دیدار داشت. رفت و آمدی که گفته می‌شود در نهایت منجر به موافقت او برای جاسوسی برای بریتانیا شده است. وی افشای هویت و فعالیت‌های بیش از صد مقام دولتی، از جمله شهید محسن فخری‌زاده را در اختیار سرویس‌های جاسوسی قرار داده بود. آقای فخری‌زاده در سال ۲۰۲۰ توسط اسرائیل ترور شد. ظاهراً انگلستان اطلاعات را به اسرائیل و آمریکا داده بود. آقای اکبری از سال ۲۰۱۰ در لندن دچار حمله قلبی شد به همین بهانه در بریتانیا اقامت گزید و ملیت این کشور را هم دریافت کرد و وارد بخش خصوصی شد و شرکت‌هایی صوری در اتریش، اسپانیا و بریتانیا تأسیس کرد. اما در سال ۲۰۱۹ برای مشورت در یک امر هسته‌ای و دفاعی فوری به ایران فراخوانده و در نهایت بازداشت و پس از سه سال هویت او به

عنوان جاسوس اعلام و در زندان اعدام شد. به گفته یک دیپلمات ارشد ایرانی و از مشاوران دولت، در جلسات رسمی می‌گفته که ایران باید به سلاح هسته‌ای دستیابی پیدا کند. آقای فواد ایزدی، تحلیلگر سیاسی گفته: او فوق‌العاده جاه طلب، تحلیل‌گری حاذق با مهارت‌های نوشتاری و گفتاری برتر و فرد مورد اعتماد همه بود. آقای اکبری، انگیزه خود را از جاسوسی طمع و قدرت عنوان کرده بود. دولت ایران می‌گوید: آقای اکبری به کشور خیانت و اسرار دولتی را در ازای دریافت پول افشا کرده است. ام‌آی ۶ انگلیس نزدیک به دو میلیون پوند به اکبری پرداخت کرده است. به گفته برادرش، اکبری توسط وزارت اطلاعات بازداشت شده بود. بریتانیا اعدام اکبری را محکوم کرد، سفیر خود را برای مدت کوتاهی فراخواند و تحریم‌های جدیدی علیه ایران وضع کرد (رویداد ۲۴، ۳۱ مرداد ۱۴۰۲)؛ (Event 24, August 22, 2023)

نتیجه‌گیری

گفتمان‌ها و دکترین سیاست خارجی کشورها که در راستای منافع ملی آنها طرح ریزی شده‌اند نقش مهمی در جهت‌گیری سیاست خارجی کشورها دارند. در دکترین اوراسیاگرایی پوتین، روسیه و ایران به عنوان هارتلند همگرایی اوراسیایی در مقابل ائتلاف آتلانتیکی مکمل ژئوپلیتیکی یکدیگرند. در این رویکرد کاملاً ژئواستراتژیکی، مدیریت توانمند آن، حتی می‌تواند ائتلاف آتلانتیکی در نظام ژئوپلیتیکی جهان را به چالش بکشد. زیرا در یک طرف آن، روسیه تکیه‌گاه استراتژیکی ایران در مقابل غرب محسوب می‌شود و در طرف مقابل، ایران بزرگترین نقطه ضعف آمریکا، رقیب سنتی روس‌ها در عرصه رقابت جهانی است. بر این اساس، هرچه اوراسیاگرایی در روسیه تقویت شود، جایگاه ایران نزد مسکو نیز بهبود خواهد یافت. همگرایی روزافزون روسیه و جمهوری اسلامی ایران بر سر مسائل و بحران‌های منطقه‌ای مثل: ارسال هواپیماهای روسی و استفاده از پایگاه نیروی هوایی در همدان برای بمباران داعش در روسیه و دادن پهپاد از سوی ایران به روسیه و استفاده روسیه از پهپادهای ایرانی در جنگ با اوکراین و حمایت دو کشور از موضع حماس در مقابل رژیم صهیونیستی غاصب از مصادیق این همگرایی روزافزون می‌باشد. پیش از این ایران و روسیه در برخی بحران‌های منطقه‌ای مثل جنگ داخلی تاجیکستان و بحران افغانستان با یکدیگر همکاری نموده بودند. دو کشور در مسائل مبارزه با

ترورسیم در عراق و میانجیگری در بحران سیاسی قطر نیز مشارکت داشته اند و همکاری خود را در سازمان‌های بین‌المللی اوراسیایی همچون اتحادیه اقتصادی اوراسیا و سازمان همکاری شانگ‌های ارتقاء داده‌اند و با نوعی تقسیم کار مشترک، برای اولین بار صف‌بندی جدیدی را برای شکل‌یابی نظم جدید غرب آسیا صورت داده‌اند. نفوذ ایران در کشورهای عراق و سوریه و لبنان و فلسطین در کنار بازیگران غیر دولتی و گروه‌های نیابتی ایران مثل حزب الله لبنان و انصار الله یمن و حماس فلسطین و... نقش تعیین‌کننده‌ای در معادلات غرب آسیا ایفا می‌نماید. امروزه روسیه و ایران گفتمان ایدئولوژیکی مشترکی را در مخالفت با ارزش‌های غربی توسعه می‌دهند. علاوه بر آن، ایران یک سیاست واقع‌گرایانه‌ای را هم در پیش گرفته که به موجب آن به منظور فارغ شدن از فشار امریکا و حفظ بقای خود، به روسیه بیشتر تکیه می‌کند. این وضعیت بخش‌های امنیتی ایران و روسیه را به هم نزدیک کرده است. در ارزیابی تحولات روابط ایران و روسیه باید گفت که در سال‌های اخیر بعد از آشکار شدن رویکرد امریکا مبنی بر کاهش حضور خود در خاورمیانه و مدیریت مسائل این منطقه از طریق ائتلاف‌سازی منطقه‌ای، دو کشور به تقویت همکاری‌های دوجانبه بیشتر تمایل پیدا کرده‌اند. البته در مورد روسیه باید گفت که این کشور بعد از شروع جنگ اوکراین و تحت تأثیر فشار ناشی از تحریم‌های گسترده غربی، انگیزه بیشتری برای نزدیک شدن به ایران به منظور تأمین برخی از نیازهای خود یافته است. همچنین رقابت منطقه‌ای این کشور با امریکا در سوریه نیز این کشور را در کنار ایران قرار داده است. از طرف دیگر، ایران نیز با توجه به خصومت همیشگی با امریکا، راه چاره را در تقویت همکاری امنیتی با روسیه دیده است. مقامات هر دو دولت با این فرض که نظم لیبرالی حاکم در حال افول است، در تلاش هستند تا قطب جدیدی در نظام بین‌الملل با هدف مقابله با نظم لیبرال غربی شکل بدهند. بنابراین، باید گفت متأثر از تحولات امنیتی منطقه‌ای و جهانی، ماهیت همکاری روسیه و ایران بیشتر امنیت محور است و موضوع هسته‌ای ایران هم ماهیتی امنیتی دارد.

جمهوری اسلامی ایران از مزیت ژئواستراتژیک، ژئواکونومیک، ژئوپلیتیک و ژئوکالچر بهره‌مند می‌باشد و روسیه به دنبال همکاری بیشتر با ایران در سطوح منطقه‌ای و جهانی است و همکاری‌ها را

بر پایه‌های ژئوآتمیک و هیدروپلیتیک نیز گسترش داده است. گفتمان اوراسیاگرایی پوتین موجب نزدیکی بیشتر روابط روسیه و ایران در حوزه‌های نظامی، امنیتی، اطلاعاتی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی شده است. خط قرمز روسیه در روابط با ایران یکی نزدیکی روابط ایران با غرب و آمریکا است و از طرفی دستیابی ایران به بمب اتمی است. در مقابل هر دو کشور کارت‌هایی برای بازی هم دارند، مثل حمایت سیاسی مسکو از مالکیت جزایر سه گانه ایرانی به نفع کشور امارات و فروش گاز ایران به اروپای غربی که دشمن روسیه است. البته برآیندی که با توجه به جنگ روسیه با اوکراین از این کارت‌های متقابل منتج می‌شود باز هم معادله را به نفع گسترش روابط ایران و روسیه پیش می‌برد، زیرا تا زمانی که پوتین و سیاست‌های اوراسیاگرایی وی بر سیاست خارجی روسیه حاکم می‌باشد، روس‌ها دیگر نمی‌توانند ایران را از دست بدهند و یا ایران را فدای سیاست‌های خود نمایند، زیرا در شرایط کنونی، روسیه در راهی قدم نهاده است که برگشت ندارد. جمهوری اسلامی ایران می‌تواند از مخالفت روسیه با یکجانبه‌گرایی آمریکا و رویارویی این کشور با غرب، بهره‌برداری کرده و با همکاری این کشور در عرصه‌ی هسته‌ای به پیشرفت‌های شایانی دست یابد؛ به صورتی که جایگاه جمهوری اسلامی ایران در عرصه‌ی ساختار قدرت جهانی ارتقا یافته و نقش مؤثرتری در تحولات منطقه‌ای خصوصاً غرب آسیا و جهانی داشته باشد.

منابع

الف) فارسی

- ارفل، ولادیمیر و الکساندر وینینکوف (۱۳۸۴). بازی بزرگ نامعلوم، روسیه و مسئله هسته‌ای ایران، پرونده هسته‌ای ایران (۲): روندها و نظرها، تهران: موسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر، مهر، صص ۲۲۸-۲۳۵.
- اعتماد آنلاین (۲۴ فروردین ۱۳۹۹)، آیا پوتینسیم فرجام خوبی خواهد داشت؟
- ایرنا، (۶ خرداد ۱۴۰۲)، تحلیلی بر سند تدبیر سیاست خارجی روسیه.
- بالسنی، اصغر و مصطفی آذری (۱۳۸۷). رویکردی اقتصادی به روابط ایران و روسیه، تهران: موسسه تحقیقاتی تدبیر اقتصاد، صص ۴۷-۵۰.
- پرکوویچ، جورج (۱۳۸۷). پیامدهای جهانی دستیابی جمهوری اسلامی ایران به سلاح

- هسته‌ای، ترجمه عباس اشلقی، ایران و مسأله هسته‌ای (مجموعه مقالات) تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- جعفری، علی اکبر و رؤیا میر جلالی (۱۳۸۹). مؤلفه‌های سیاست خارجی روسیه در همکاری هسته‌ای با ایران، فصلنامه علوم سیاسی، سال سیزدهم، شماره ۵۷، پائیز.
 - حسینی، مطهره و مریم ابوالحسنی (۱۳۹۵)، اوراسیاگرایی روسیه: بنیادها، اندیشه و نتایج و تأثیر آن بر رابطه ایران و روسیه از سال ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۵، پژوهش‌های روابط بین‌الملل، دوره نخست، شماره بیستم.
 - داداندیش، پروین (۱۳۸۶). گفتمان ژئوپلیتیک در آسیای مرکزی: عرصه‌های تعامل ایران و روسیه، فصلنامه ژئوپلیتیک، سال سوم، شماره اول، بهار، صص ۷۵-۹۶.
 - دیوسالار، عبدالرسول (۱۳۸۹). «رابطه امنیت-توسعه در سیاست خارجی (مطالعه موردی) روابط ایران و شوروی (۱۳۵۷-۱۳۴۰)»، فصلنامه سیاست، دوره ۴۹، شماره ۲، تابستان.
 - ذوالفقاری، عباس و امیر محمد حاجی یوسفی (۱۳۹۶). «فرهنگ راهبردی و سیاست خارجی خاورمیانه ای روسیه» فصلنامه روابط خارجی، شماره ۲.
 - رستمی، محمدرضا (۱۳۹۵). پوتین، اوراسیاگرایی و دشواری‌های احیای موقعیت قدرت روسیه، فصلنامه روابط خارجی، سال هشتم، شماره سوم، پائیز، صص ۲۱۲-۱۸۱.
 - رضازاده، سخاوت (۱۳۸۵). روابط تاکتیکی، زمانه، شماره ۴۳.
 - روزنامه توسعه ایرانی (۲۴ فروردین ۱۳۹۹)، ما در مغز شما نفوذ می‌کنیم.
 - رویداد ۲۴، تاریخ انتشار: ۱۱ اردیبهشت ۱۴۰۲، کدخبر: ۳۳۶۴۹۵، (تاریخ دسترسی: ۳۱ مرداد ۱۴۰۲).
 - زادوخین، آ.گ (۱۳۸۴). سیاست خارجی روسیه: خودآگاهی و منافع ملی، ترجمه‌ی مهدی سنایی، تهران: مؤسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر.
 - سنایی، مهدی (۱۳۹۸). «روند چندجانبه‌گرایی بین‌المللی و راهبرد شرقی ایران»، فصلنامه سیاست خارجی، دوره ۳۳، شماره ۱۳۹۸.
 - سنایی، مهدی و جهانگیر کرمی (۱۳۸۷). روابط ایران و روسیه (مجموعه مقاله)، به کوشش موسسه مطالعات ایراس.
 - سند تدبیر سیاست خارجی روسیه در ۲۰۲۳ (۱۴ فروردین ۱۴۰۲)، قابل دسترسی در:

<https://www.iras.ir2023>

- شوری، محمود (۱۳۸۸). ایران، آمریکا، شوروی، فصلنامه همشهری، سال ۲، شماره ۱۶.
- صفری، مهدی (۱۳۸۴). ساختار و تحولات سیاسی در فدراسیون روسیه و روابط با جمهوری اسلامی ایران، تهران: انتشارات وزارت امور خارجه.
- غرایاق زندی، داود (۱۳۸۷). رابطه‌ی جمهوری اسلامی ایران با روسیه، چین و کره شمالی، ایران و مسأله هسته‌ای (مجموعه مقالات)، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- فولادی، فرهاد، محمد یوسفی جویباری و جعفر جمشیدی راد (۱۳۹۸). سیاست خارجی روسیه در قبال جمهوری اسلامی ایران (۲۰۱۸-۲۰۱۲)، فصلنامه پژوهش‌های روابط بین‌الملل، دوره نهم، شماره اول، شماره پیاپی سی و یکم، بهار.
- قهرمانپور، رحمان (۱۳۸۷). رویکرد قدرت‌های بزرگ به موضوع هسته‌ای ایران، تهران: دانشگاه آزاد اسلامی، بهمن.
- کرمی، جهانگیر (۱۳۸۸). روابط جمهوری اسلامی ایران و فدراسیون روسیه (عصر نوین همکاری‌ها)، تهران: دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی وزارت امور خارجه.
- کرمی، جهانگیر (۱۳۹۷). «ایران و روسیه در گذر تاریخ: محیط امنیتی و مسأله تهدید و اتحاد»، فصلنامه تاریخ روابط خارجی، سال ۱۹، شماره ۷۵.
- کوچک‌زاده تهمتن، رضا و مهناز گودرزی (۱۳۹۸). «نقش دکترین اوراسیا گرایی در گسترش روابط جمهوری اسلامی ایران و روسیه (۲۰۰۰ تا ۲۰۱۷)» فصلنامه پژوهش‌های سیاسی و بین‌المللی، سال دهم، شماره سی و هشتم، بهار.
- کولایی، الهه (۱۳۸۳). علل و پیامدهای توسعه روابط فدراسیون روسیه و اسرائیل، تهران: انتشارات دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران.
- کولایی، الهه و سلطانی نژاد، محمد (۱۳۹۵). «علل و انگیزه‌های عملیات نظامی روسیه در سوریه»، مطالعات راهبردی، دوره نوزدهم، شماره ۳.
- گلشن پژوه، محمودرضا (۱۳۸۴)، پرونده هسته‌ای ایران (۲): روندها و نظرها، تهران: موسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر تهران،
- محمدی، معصومه و مهدی جاودانی مقدم (۱۳۹۸)، ارزیابی جایگاه ایران در دکترین اوراسیا گرایی پوتین (۲۰۱۲-۲۰۲۰)، فصلنامه راهبرد سیاسی، سال سوم، شماره ۱۱،

زمستان، صص ۲۳-۱.

- مرادی، منوچهر (۱۳۸۵)، روسیه و برنامه هسته‌ای ایران، باشگاه اندیشه.
- مقدم‌فر، علیرضا (۱۳۸۸). لیبرالیسم نو: شکل نوینی از تعدیل در مکتب لیبرالیسم، روزنامه رسالت،
- نوری، علی رضا (۱۳۸۹). چیستی اندیشه قدرت بزرگ در سیاست خارجی روسیه، فصلنامه آسیای مرکزی و قفقاز، شماره ۷۱، پائیز.
- هادیان، ناصر و هادی زرگری (۱۳۹۷). روسیه و پرونده هسته‌ای ایران: رویکرد به گفتگوها و ایفای نقش در به دست آوردن توافق، فصلنامه اوراسیای مرکزی، دوره ۱۱، شماره ۱، بهار و تابستان، صص ۲۶۳-۲۴۷.
- هارتمن، یورگن (۱۳۹۰). روابط بین‌الملل، ترجمه جواد قدسی، تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)، مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی.
- یورونیوز (۱۱ فروردین ۱۴۰۲). «روسیه از راهبرد جدید سیاست خارجی خود رونمایی کرد، مسکو به دنبال چیست؟».

(ب) انگلیسی

- Katz, Mark N (2016), Russia, Iran and Central Asia: Impact of the U.S Withdrawal from Afghanistan, Iran Regional Forum, No,3, Elliott School of International Affairs, The George Washington University.
- Katz, Mark N. (2012). Russia and Iran. Middle East Policy. Vol. XIX, No.3, pp. 54-64.
- Shevtsova, Lilia (September 2007), Post-Communist Russia: A Historic Opportunity Missed. International Affairs. 83(5).

Translated References to English

- Dadandish, Parvin (2007). Geopolitical discourse in Central Asia: the fields of interaction between Iran and Russia, Geopolitics Quarterly, 3rd year, 1st issue, Spring, pp. 75-96. (In Persian)
- Devsalar, Abdul Rasool (2010). "Security-Development Relationship in Foreign Policy (Case Study) Iran-Soviet Relations 1340-1357", Policy Quarterly, Volume 49, Number 2, Summer. (In Persian)
- Euronews (March 31, 2023). "Russia unveiled its new foreign policy strategy, what is Moscow looking for? ". (In Persian)
- Event 24, publication date: August 22, 2023, news code: 336495, access date. (In Persian)

- Fuladi, Farhad, Mohammad Yousefi Joibari and Jafar Jamshidi Rad (2019). Russia's foreign policy towards the Islamic Republic of Iran (2012-2018), *International Relations Research Quarterly*, 9th Volume, 1st Issue, 31st Serial Number, Spring. (In Persian)
- Gharayaghzandi, Daoud (2008). The relationship of the Islamic Republic of Iran with Russia, China and North Korea, Iran and the nuclear issue (collection of articles), Tehran: Research Center for Strategic Studies. (In Persian)
- Hadian, Nasser and Hadi Zargari (2018). Russia and Iran's nuclear case: approach to talks and playing a role in obtaining an agreement, *Central Eurasia Quarterly*, Volume 11, Number 1, Spring and Summer, pp. 247-263. (In Persian)
- Hartman, Jurgen (2011). *International relations*, translated by Javad Qudsi, Tehran: Organization for Studying and Compiling Humanities Books of Universities (Samt), Humanities Research and Development Center. (In Persian)
- Kahramanpour, Rahman (2009). The approach of major powers to Iran's nuclear issue, Tehran: Islamic Azad University, Bahman. (In Persian)
- Kochchzade Tehmatn, Reza and Mahnaz Gudarzi (2019). "The role of the doctrine of Eurasianism in the expansion of relations between the Islamic Republic of Iran and Russia (2000 to 2017)" *Political and International Research Quarterly*, 10th year, 38th issue, spring. (In Persian)
- Kolaei, Elaha and Soltaninejad, Mohammad (2016). "Causes and motivations of Russian military operations in Syria", *strategic studies*, 19th volume, number 3. (In Persian)
- Moghadamfar, Alireza (2009). *New liberalism: a new form of adjustment in the school of liberalism*, Resalat newspaper. (In Persian)
- Rezazadeh, Sekhavat (2006). *Tactical Relations*, Zamane, No. 43. (In Persian)
- Russian foreign policy planning document in 2023 (April 3, 2023), accessible at: <https://www.iras.ir2023>
- Sanai, Mehdi (2019). "The trend of international multilateralism and Iran's eastern strategy", *Foreign Policy Quarterly*, Volume 33, Number 2018. (In Persian)
- Zulfaghari, Abbas and Amir Mohammad Haji Yousefi (2017). "Strategic Culture and Middle Eastern Foreign Policy of Russia" *Foreign Relations Quarterly*, No. 2. (In Persian)
- Balsini, Asghar and Mustafa Azari (2008). *An economic approach to the relations between Iran and Russia*, Tehran: Tadbir Ekhtaz

- Research Institute, pp. 47-50. (In Persian)
- Erlf, Vladimir and Alexander Vininkov (2005). Big Unknown Game, Russia and Iran's Nuclear Issue, Iran's Nuclear Case (2): Trends and Opinions, Tehran: Abrar Contemporary International Studies and Research Institute, Mehr, pp. 228-235. (In Persian)
 - Etemad Online (April 12, 2020), will Putinism have a good outcome? (In Persian)
 - Gulshan Pejoh, Mahmoudreza (2005), Iran's nuclear case (2): trends and opinions, Tehran: Abrar Contemporary Cultural Institute of International Studies and Research, Tehran. (In Persian)
 - Hosseini, Motahera and Maryam Abolhasani (2016), Russian Eurasianism: Foundations, Thoughts and Results and its Impact on Iran-Russia Relations from 2000 to 2015, International Relations Studies, First Volume, Number 20. (In Persian)
 - Iranian Development Newspaper (April 12, 2020), we penetrate your brain. (In Persian)
 - IRNA, (May 27, 2023), an analysis of Russia's foreign policy planning document. (In Persian)
 - Jafari, Ali Akbar and Roya Mir Jalali (2010). Components of Russia's foreign policy in nuclear cooperation with Iran, Political Science Quarterly, Year 13, Number 57, Fall. (In Persian)
 - Karmi, Jahangir (2009). Relations between the Islamic Republic of Iran and the Russian Federation (New Era of Cooperation), Tehran: Bureau of Political and International Studies of the Ministry of Foreign Affairs. (In Persian)
 - Karmi, Jahangir (2018). "Iran and Russia in the passage of history: the security environment and the issue of threat and alliance", History of Foreign Relations Quarterly, year 19, number 75. (In Persian)
 - Kolaei, Goddess (2004). The causes and consequences of the development of the relations between the Russian Federation and Israel, Tehran: Publications of the Faculty of Law and Political Sciences of the University of Tehran. (In Persian)
 - Mohammadi, Masoumeh and Mehdi Javadani Moghadam (2019), evaluation of Iran's position in Putin's doctrine of Eurasianism (2012-2020), Political Strategy Quarterly, third year, number 11, winter, pp. 1-23. (In Persian)
 - Moradi, Manouchehr (2006), Russia and Iran's nuclear program, Andisheh Club. (In Persian)
 - Nouri, Ali Reza (2010). What is the idea of great power in Russia's foreign policy, Central Asia and Caucasus Quarterly, No. 71, Autumn. (In Persian)

- Perkovich, George (2008). The global consequences of the Islamic Republic of Iran acquiring nuclear weapons, translated by Abbas Ashlaghi, Iran and the nuclear issue (collection of articles) Tehran: Research Center for Strategic Studies. (In Persian)
- Rostami, Mohammad Reza (2016). Putin, Eurasianism and the difficulties of restoring Russia's power position, Foreign Relations Quarterly, 8th year, 3rd issue, fall, pp. 181-212. (In Persian)
- Safari, Mehdi (2005). Political structure and developments in the Russian Federation and relations with the Islamic Republic of Iran, Tehran: Ministry of Foreign Affairs Publications. (In Persian)
- Sanai, Mehdi and Jahangir Karmi (2008). Relations between Iran and Russia (a collection of articles), by the effort of Iras Institute of Studies. (In Persian)
- Shouri, Mahmoud (2009). Iran, America, Soviet Union, Hamshahri Quarterly, Year 2, Number 16. (In Persian)
- Zadukhin, A.G. (2005). Russia's foreign policy: self-awareness and national interests, translated by Mehdi Sanai, Tehran: Abrar Contemporary International Studies and Research Institute. (In Persian)
- Katz, Mark N (2016), Russia, Iran and Central Asia: Impact of the U.S Withdrawal from Afghanistan, Iran Regional Forum, No,3, Elliott School of International Affairs, The George Washington University.
- Katz, Mark N. (2012). Russia and Iran. Middle East Policy. Vol. XIX, No.3, pp. 54-64.
- Shevtsova, Lilia (September2007), Post-Communist Russia: A Historic Opportunity Missed. International Affairs. 83(5).

Analysis of Iran's Position and the Nuclear Issue in Putin's Discourse Thinking: Existing Factors and Variables¹

Mehrbad Moradi

*Doctoral student of international relations, Ahvaz Branch,
Islamic Azad University, Ahvaz, Iran*

Jahanbakhsh Moradi²

*Assistant Professor, Department of Political Science, Ilam Branch,
Islamic Azad University, Ilam, Iran*

Hossein Karimi Fard

*Associate Professor, Department of Political Science, Ahvaz Branch,
Islamic Azad University, Ahvaz, Iran*

Majid Rouhi Dehbaneh

*Assistant Professor, Department of Political Science, Rasht Branch,
Islamic Azad University, Rasht, Iran*

Abstract

Since the appearance of Iran's nuclear issue in international relations, the role of Russia has been very important due to its mainly different orientations from Western countries and also using the existing conditions to achieve its own interests. On the other hand, the position of the Islamic Republic of Iran in Russia's foreign policy doctrines, especially in Putin's doctrine of Eurasianism and after 2012, has gained significant importance in Russia's foreign policy. In this regard, in the light of Putin's Eurasianism discourse, the extensive relations between Iran and Russia in the political, economic, military, security, intelligence and nuclear fields have been promoted to the level of two strategic allies. Based on this, the main question raised in this research is, what was Iran's position in Putin's doctrine of Eurasianism? And what have been the most important influencing factors and variables in the nuclear relations between the two countries? The findings of this research, which was carried out in a descriptive-analytical method and with a historical approach, show that the position of Iran in Putin's doctrine of Eurasianism is important in a way that without Iran, the said doctrine will face serious problems and many variables affect the increasing nuclear relations. It has been influential between the two countries, which shows the convergence of the societies and domestic elites between the two countries, the anti-Western foreign policy of the two countries, and the current international conditions resulting from the war between Russia and Ukraine.

Keywords: Iran's position, Putin's Eurasianism, Russia, nuclear issue, Ukraine crisis.

1. This article is taken from Mehrbad Moradi's doctoral thesis entitled "The influence of Russia's position in the world power structure on Iran's nuclear issue (from 1995 to 2021)"

2. Corresponding Author (Jmoradi7877@yahoo.com)